

СТАНОВИЩЕ

от доц. д-р Надежда Стоянова,
член на Научното жури по конкурса за оценка на дисертационен труд на проф. д-р Людмил Иванов Димитров „Драматургия на разотиването (Антон Чехов – Лев Толстой – Максим Горки и завършекът на руската драматургия от XIX век)“, предложен за публична защита за присъждане на научна степен „доктор на науките“ по 2.1. Филология (Руска литература – Руска литература на 19. век)

Дисертационният труд на проф. Людмил Димитров „Драматургия на разотиването (Антон Чехов – Лев Толстой – Максим Горки и завършекът на руската драматургия от XIX век) е обсъден и предложен за публична защита от Катедрата по руска литература към Факултета по славянски филологии на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ на заседание, проведено на 4 юли 2024 г.

Представеният научен труд се състои от увод, три глави, заключение и библиография с общ обем от 720 компютърни страници. В рамките на конкурса кандидатът е предоставил още 11 научни статии по темата на дисертацията, публикувани в периода 2008–2024 г. и представящи дългогодишната му и целенасочена работа по проблематиката.

Ще започна с това, че едно от големите достойнства на дисертационния труд е способността наблюденията да се окрупняват не просто в тезиси, разграфяващи профила на определената културно-историческата епоха, но и да се синтезират в устойчиви метафори, които дават ключ за прочит както на литературни сюжети и композиционни характеристики на единични текстове или корпуси от текстове, така и на художествените матрици в Русия в началото на XX век, но и на социокултурни тенденции, разгърнали се поне до средата (а и след това) на същия турбулентен и разстроен век в различни европейски страни. Такъв е характерът на метафората за „разотиването“ от заглавието на предложения научен труд. Спецификата в трактовката на тази метафора е, че авторът я освобождава от утопично проспективните или носталгично ретроспективните нагласи, с които е сюжетно обрामчено началото на века, за да я фокусира върху проблема за „рекапитулацията“ (с. 4) на предходното столетие. Може да се каже, че става въпрос за художествена картина, която представя една система с намаляваща ентропия, за система, в която действат законите на „разсейването“, реализиращи се на първо време в

разотиването на героите от сцената, а впоследствие в „деконструкцията“ на пространството (с. 38) като художествена реалия на конкретен литературен текст, а и като определен социокултурен модел. Метафората за *разотиването* е изследвана конкретно през напрегнатия диалог и саморефлексия в отношенията и в драматургичните текстове на Чехов, Толстой и Горки в период от 10 години преди края на „Златния век“ – от 1895 до 1904 г. А в тяхната средина са четирите пиеси на Чехов – „Чайка“, „Вуйчо Ваня“, „Три сестри“ и „Вишнева градина“.

Методологията на научния труд е комплексна, включваща поетологически, семиотични и херменевтични похвати (с. 6), като при това се формира едно образцово с дълбочината, обхвата и развойните си линии литературноисторическо изследване, което обаче, противно на очакването, не търси хронологичната последователност, а именно онази вътрешна разнопосочност, но и неочаквани сцепления, които характеризират всеки един граничен период и неговата художествена рефлексия. В първата и втората глава текстът започва като класическо научно изследване, проявяващо позитивистична взискателност спрямо литературния факт, подкрепена от обстойното обглеждане на документални свидетелства, на автобиографични бележки, дневници, мемоари, писма и др. Става въпрос за ерудирано боравене с огромен материал, в процеса на чието обработване умело се прекриват различните нива на разглежданите текстове, прекриват се границите между жанровете, между дискурсите, между художествена и нехудожествена проза, между литературно и нелитературно, за да се сформира един цялостен и многопластов и в крайна сметка много съвременен изследователски сюжет не само за литературната, а и за социокултурната картина от края на деветнадесетото столетие. Но още, когато се говори за методологията на монографията, трябва да се обърне внимание на често използвания индуктивен принцип, чрез който отделни факти, фигури, образи започват да обрастват с интерпретации и прерастват в цялостни изследователски миниатюри (вж. напр. с. 598 и сл.)

Първата и втората глава на монографичното изследване – озаглавени съответно „Пътят към другия“ и „Толстой, Чехов, Горки: кой кой е за останалите двама?“ – се занимават с посоките в творчеството на тримата автори, проследява се самостоятелното формиране на писателската личност на всеки от тях, преди да се срещнат, обръща се внимание върху сложността на творческите им контакти (никога непрераснали в прекомерно приятелски, както уточнява ученият – с. 114). Цел на изследването не е обаче да се разглеждат собствено биографиите на тримата писатели или да се реконструират определени лични истории. Трудът си поставя за задача да осмисли способността на

отделното творческо съзнание, сформирано в съответен художествен контекст, да прояви през жанра, композицията, дискурса на творбата своята творческа авторефлексия, която в същото време да отрази не само личностните, но още поколенчески и културноисторическите метаморфози на краевековието. При това се откроява фигурата и ролята на Чехов, който сам се отгласва от влиянието на Толстой, но привлича на свой ред Толстой, а впоследствие и Горки към собствените си идеи.

Третата и най-обхватната глава на изследването – „Пропускливата повърхност на Чеховата драматургия“ – е съсредоточена върху напрегнатото сговаряне на драматургичните текстове на тримата автори. Поставя се акцент върху цикличната композиционна структура на пиесите „Чайка“, „Вуйчо Ваня“, „Три сестри“ и „Вишнева градина“, за да се види своеобразното вклиняване в този цикъл – през различни „процепи“: тематични, композиционни, персонажни, фигуративни – на пиесите „Живият труп“ на Толстой и „На дъното“ на Горки. В драмите на Чехов се търси „метапоетическото“ (вж. с. 272), което обаче излиза извън границите на автотекстуалните референции през съпоставката с другите две произведения и рефлексивните нагласи на техните автори към нововъведенията на самия Чехов. Така обаче окръгляща за цялото изследване и неговия голям литературно- и културноисторически сюжет се оказва именно разпознаването на тази металитературна функция на разглежданите пиеси; един сюжет, достигащ своята най-висока точка в металитературния потенциал на „Вишнева градина“, в която, както проф. Людмил Димитров настоява, Чехов реагира пародийно спрямо срещу апострофите на Толстой и Горки (вж. с. 384). Сблъсъкът на светогледни и художествени концепции се реализират в пиесата на Толстой през настояването за моралния и религиозен залог на изкуството, а в пиесата и жестовете на Горки – през „цитатни ситуации“ (с. 466) и по-семпли социални критики, но всички тези реакции безспорно реферират към идеите за безсъбитийна апокалиптичност и културна рекапитулация, зададени в пиесите на Чехов. Едни от най-любопитните страници на монографията са посветени на заиграването на авторите с останалите чрез превръщането им в прототипи на герои. Но тези герои не присъстват като биографични, а като културни фигури, представящи наличието на съзнателно вложения металитературен залог на разглежданите пиеси. Така чрез конкретната работа върху художествения детайл и върху неговия контекстуален потенциал изследването надгражда с неотменна постъпателност своите тезиси и се превръща в обхванен научен труд, чиито концептуални и контекстуални разклонения тепърва ще се превръщат в

основа на последващи научни трудове както в областта на русистиката, така и, смея да твърдя, в областта на българистиката.

В този аспект бих искала да изведа няколко акцента. На първо време, ще се върна към формулирания в заглавието проблем за разотиването. Проф. Людмил Димитров казва, че проблемът не е непознат, макар и да е неизследван в пълнота в руското литературознание до този момент (с. 32). За българското литературознание обаче това е изцяло неразработена тема, която има потенциала да хвърли светлина и поновому да осмисли декадентските, но и екзистенциалистски светогледни концепции, разгръщащи се в българската литература – както в драматургията, така и в другите родове около 40-те, а след това със своите особености през 70-те, 80-те и 90-те години на XX век.

На второ място, бих искала да открия като значим за българския контекст и съвременните дебати за българската културна история въпроса за интелектуалеца. В книгата се представя типология на фигурата на интелектуалеца, която в същата конкретика – поради ясни исторически и социални обстоятелства – не можем да открием у нас. Само привидно обаче този тип сложни отношения, имащи толкова разгърнати творчески реализации, трудно могат да се разпознаят в българската литература. Всъщност небелязаната динамика на влиянията и колизиите в драматургичните диалози в голяма степен назовава и обобщава кризата на интелектуалеца, която изпреварващо за Европа, а и за България се развива в Русия още в края на XIX и началото на XX век. Поставеният акцент около размяна на самоличности в голяма степен е темелът, върху който се гради в голяма степен интелектуалната история на онзи век у нас, който започва след 1912 – 1914 г. и се радикализира в проявленията си след 1944 г.

И не на последно място, в монографията се обръща внимание върху нововъведенията на Московския художествен театър в началото на века и нееднозначното им възприемане от руската културна общественост. Затова ще припомня, че когато през 1920–1921 МХТ осъществява своя гастрол в България, постановките също се превръщат в обект на сериозна дискусия, провокирала някои от най-щекотливите реакции, но и възвела до появата на ключови за дебата за междувоенния български модернизъм текстове на Гео Милев, Александър Балабанов, Чавдар Мутафов и др. Бих казала, че изследването на проф. Димитров полага основанията на този важен български дебат в широк европейски контекст.

Авторефератът на предложения труд е в обем от 73 страници, в това число списък с приноси и публикации по темата. Текстът представя точно и в пълнота наблюденията и заключенията на дисертацията. Представени са тринадесет приноса, които коректно

отразяват основните научни достойнства на изследването. Научният труд, приложените автореферат и публикации по темата отговарят на всички изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ).

В заключение ще кажа, че дисертацията на професор д-р Людмил Димитров „Драматургия на разотиването (Антон Чехов – Лев Толстой – Максим Горки и завършекът на руската драматургия от XIX век)“ е мащабен в концептуалната си заявка и в литературноисторическата си реализация труд, в който не просто се представя литературен диалог между трима големи драматурзи, но чрез този диалог – с детайлността на прочита му – се вижда засрещането на различни културни, собствено литературни и социални фактори, които чертаят картината на драматургията на руското краевековие, но още на световната драматургия в последващия век, а в голяма степен и на интелектуалната мисъл и нейните колизии в следващите стотина години. Монографията е приносна както за русистиката, така и за българистиката, тъй като разчертава изследователски полета, поставя тематични акценти и представя концептуални модели, които дават възможност да видим както под различен ъгъл българската култура, така и диалога на българската култура с руската и със световната. Посочените качества на научния труд „Драматургия на разотиването (Антон Чехов – Лев Толстой – Максим Горки и завършекът на руската драматургия от XIX век)“ ми дават основание с пълна убеденост да гласувам положително за присъждането на научната степен „доктор на науките“ по професионалното направление 2.1. Филология (Руска литература – Руска литература на 19. век) на професор доктор Людмил Иванов Димитров.

доц. д-р Надежда Стоянова

22 септември 2024 г.

София